

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

TARİHİ KENTLERDE ÜNİVERSİTE YERLEŞKELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ:
LEFKOŞA SURLARIÇI ÖRNEĞİAbdullah CAN¹

¹Mimarlık Bölümü, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi,
Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
acan@ciu.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-3323-9814

Cemil ATAKARA²

²Mimarlık Bölümü, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi,
Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
catakara@ciu.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-1993-8854

GELİŞ TARİHİ/RECEIVED DATE: 07.09.2021 KABUL TARİHİ/ACCEPTED DATE: 26.11.2021

Özet

Tarihi kentlerdeki doku, korunması ve nesilden nesile aktarılması gereken önemli kent belleği unsurlarındandır. Bu dokudaki binalar, mekânlar, kamusal alanlar bazen biçim ve işlev olarak farklılığa uğramakta; dolayısıyla da kullanıcı kitlesi ve oranı değişebilmektedir. Böylesi değişimler söz konusu olduğunda, önemli olan tarihi kenti ve çevresini koruyabilmektir. Bunu yaparken de tarihin devamlılığı ve kent üzerinden geçmişin okunabilmesi bakımından, orijinaline saygılı kalarak sadık bir tasarım önerisi getirilmelidir. Bu çalışma kapsamında, Kıbrıs adasının başkenti Lefkoşa'nın kuzeyinde bulunan surlar içi bölgesindeki Rauf Denktaş Üniversitesi ana binasının, yeniden ele alınırken tarihi dokuya ve bölgeye olan etkileri araştırılmış ve üniversitenin bulunduğu sokağın meydana olan uzantısının geleceğinin sürekliliği için yarattığı etkilerden bahsedilmiştir. Ana yöntem olarak, çalışmanın amacına hizmet edecek alan araştırması sonucunda elde edilen bulguların literatür taramasından elde edilenlerle karşılaştırılması tercih edilmiş; ayrıca bölgede yapılan gözlem ve bölgenin kullanıcıları ile görüşmelerin yapılması faydalı olmuştur. Tarihi kentleri korumak, bu kentlerdeki kültürel ve mimari mirasın en doğru şekilde sürekliliğini sağlamak için, zaman içerisinde geçirdiği değişim ve dönüşümleri, üniversiteye dönüştürülen bina üzerinden irdelleyerek tarihi yapılarda ve tarihi çevrede oluşan biçim-içerik değişikliği sorunsalına değinilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, bölgenin sürekliliğinin ve kentsel belleğinin gelecek nesillere aktarımına devam edilebilmesi için çözüm aranması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Lefkoşa, Surlar İçi, Kültürel Miras, Üniversite, Süreklilik

EVALUATION OF THE UNIVERSITY CAMPUSES IN WALLED CITIES: NICOSIA CASE

Abstract

The texture in historical cities is one of the important urban memory elements that should be preserved and passed down from generation to generation. Buildings, public spaces in this texture sometimes differ in form and function; therefore, the user base may change. The important thing is to preserve the historical city and its surroundings. In terms of continuity of history and the ability to read the past through the city is possible by respecting the original. Within the scope of this study, the effects of the Rauf Denktaş University in Nicosia walled city, on the historical texture and the region were investigated and the effects of the extension of the street where the university is located for the continuity of the future were mentioned. In order to protect historical cities and ensure the continuity of cultural and architectural heritage in these cities in the most accurate way, the changes and transformations they have undergone over time are examined through the building converted into a university, and the problem of form-content change in historical buildings and in the historical environment has been addressed. In line with the findings obtained from this study, it is aimed to seek solutions in order to continue the transfer of the continuity of the region and urban memory to future generations.

Keywords: Nicosia, Walled City, Cultural Heritage, University, Continuity

1. GİRİŞ

Tarihi kentler üzerinde, zaman zaman gerek fiziksel gerekse de düşünsel olarak oluşturulan bir kurguyla değişiklik yaşanmaktadır. Kültürel değeri olan oluşumların korunması olgusu bir gereklilik olduğu gibi, bu oluşumların anlaşılması ve kültürel ve mimari mirasın kullanıcısı ile buluşturulması gerekmektedir (Hayta, 2016). Çünkü kullanıcı etkisiyle oluşan kullanımla mekânlar; bedenler ve nesnelere (bireyler ve cansız aktörler) ile bir araya geldiği zaman uzun yıllar boyunca geçmiş hakkındaki bilgiyi aktarmaya devam edebilecektir. Bireyler, içinde yaşadığı toplumun ve kentin geçmişini bilme arzusu taşımakta ve bu bilginin bir kısmı da tarihi dokunun doğrudan gezilerek, içinde yaşayarak ve/ veya belli amaçlar doğrultusunda kullanılmasıyla edinilmektedir.

Tarihi kent merkezleri, günümüzün gerektirdiği merkez işlevlerini karşılayamamaktadır (Ünlü, 2017). Yaşanılan işlevsel değişiklik sonucunda geleneksel yapılara yüklenen ticari fonksiyonların kullanım amacına yönelik yapılan değişim, tarihi kenti ve mimariyi tehdit niteliğindedir. Geleneksel konutlar, orta ve yüksek gelirli bölge halkının konfor koşullarını sağlayamayacak hâle geldiğinden terk edilmekte; dar gelirli yeni kullanıcıları ise bu yapıların bakımını sağlayamamaktadır. Tüm bu sebepler, tarihi kent dokusuna zarar vermektedir (Tekkanat ve Türkmen, 2018). Tarihi kent merkezlerini ve kültürel değerlerini koruyabilen ve bu değerlerle birlikte canlanmasını sağlayarak sürekliliği için çözüm önerileri getirme çabasında olan bu çalışma, tarihi bölgedeki üniversite yerleşkelerinin, o bölgenin sürekliliğine yaptığı katkıyla ele almayı hedeflemektedir.

Kıbrıs adasında 1974 sonrasında yaşanan göç hareketi ve adanın ikiye bölünmesi sonucunda, Lefkoşa şehrinin kuzeyinde kalan tarihi surları içi bölgesinde Sarayönü Meydanı ile Büyük Han'ı birbirine bağlayan sokağın yaşadığı değişim ve bu sokak üzerinde Kuzey Lefkoşa'nın ilk hastanesi olarak açılan binanın

günümüzde restorasyon ve renovasyon sürecinden geçerek bir üniversite kampüsüne dönüşmesi ile bu sokağın kullanımının geçirdiği değişimle, zaman içerisinde kent belleğinde oluşan değişimin kamusal alanlar ve kültürel değeri olan mekânlar (Sarayönü Meydanı ve üniversite binası) üzerinden okunması amaçlanmaktadır.

Tarihi kent dokusundaki yaşam alanları, kamusal alanlar ve mekânlar kent tarihi hakkında bilgi barındırdığından, turistlerin ilgisini çekmektedir. Bölge halkı veya ülke insanının da uğrak noktası hâline gelmesinin sebebi belki de hızla akıp giden zamanın insanların huzurunu kaçırmaması ve bu nostaljik kent dokusunda huzuru aramaktır.

Kültürel değerini kaybetmiş veya kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalan mekânlar, kent insanının buraya aitlik duygusunu ortadan kaldırır (Erol, 2019). Kendini bir yere ait hissedemeyen kişi, oraya yabancılaşır ve yaşadığı çevreden kopma noktasına gidebilir. Fiziksel çevre, kent belleğinin nesilden nesile aktarılmasında önemli rol oynamakta, ülkenin ve nesillerin geleceğinin kurgusunu etkilemektedir. Şayet bu fiziksel çevrenin doğru mimarlık müdahaleleriyle kentteki devamlılığı sağlanmazsa, gelecek için tehlike arz etmektedir.

1.1 Çalışmanın Amacı

Kıbrıs adası tarihinde, temelleri eskiye dayanan yerleşim yerlerinden biri olan Lefkoşa'nın surlarıçi bölgesinin farklı zamanlara ait yapıları bünyesinde barındırması ve 1974 sonrası yaşanan göç nedeniyle kullanıcılarının değişikliğe uğraması ilgi çekici bulunmuş ve surlarıçinin kuzey kesiminde bulunan binalarının Akdeniz modernizminin Kıbrıs adasında çeşitlenerek adadaki mimari zenginliğin de etkisiyle yerel ve geleneksel yapılardan etkilenmesi doğrultusunda oluşan ve bir yandan da, özellikle cephe karakteristiği bakımından yapıldıkları döneme ait uluslararası örnekleriyle benzerlik gösteren bu mimarlık ürünlerini ve onların oluşturduğu sokak silüetini irdelerken, bu çalışmanın amaçlarından biri olan, çalışılan alandaki mimarlık ürünlerinin ve kamusal alanların kullanıcılarının günümüze kadar yaşanan değişimlerinden yola çıkarak bugünkü haliyle geline noktanın durumunu ve bu durumun ne kadar doğru olduğunu saptamak ve bu alanların sürekliliği için yapılması gerekenleri önermektir. Tüm bunlar sonucunda, Kıbrıs'ın kuzeyindeki Lefkoşa'nın surlarıçi bölgesinde yer alan Rauf Denktaş Üniversitesinin, literatür taraması, gözlem ve görüşmelerin ardından elde edilmiş bilgiyle değerlendirilip bulunduğu bölgenin kültürel ve mimari mirasının sürekliliğindeki önemini hem mekânsal hem de toplumsal olarak saptamak hedeflenmektedir.

1.2 Araştırma Soruları

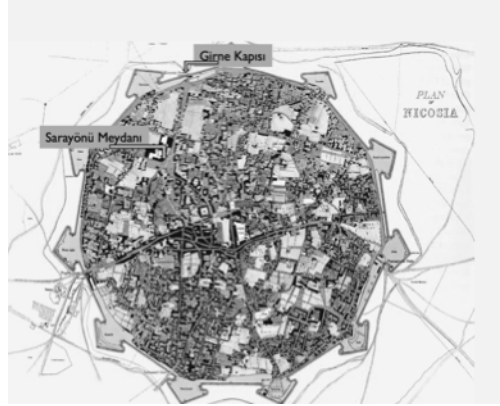
Çalışmada, aşağıdaki alt problemlere cevaplar aranmaktadır:

1. Tarihi bölgedeki üniversite binasının biçim-işlev ilişkisi nasıl şekillenmektedir? (Mekânın sürekliliği)
2. Üniversite aracılığıyla, farklı profildeki insanların bir araya gelerek bölgedeki kullanıcı oranında ve çeşitliliğinde sağlanan artışın kullanıcı-mekân ilişkisinde ve kültürel süreklilik üzerinde ne gibi etkilerinin oluşması beklenmektedir? (Kullanıcının sürekliliği)

3.Tarihi kent merkezleri,günümüzün gerektirdiği merkez oluşumunun karşılaması gereken gereksinimleri için yetersiz kalmaktadır. Üniversitelerin, bu merkezlerde yer alması tarihi kente bu anlamda ne gibi etki sağlamaktadır? (Kamusal ve ticari alanların sürekliliği)

1.3 Çalışılacak Alan

Bu çalışmada, Kıbrıs adasının başkenti Lefkoşa'nın kuzey kesimindeki surlarıçi bölgesinde yer alan sokaklardan, Sarayönü Meydanı-Büyük Han arasındaki bağlantı yolu ele alınmıştır (Şekil 1). Meydan ve Büyük Han arasının tam orta noktası sayılabilecek bir konumda bulunan Rauf Denktaş Üniversitesi binasının bölge için büyük bir potansiyel oluşturduğu düşünülmektedir (Şekil 2). Bu sebeple, üniversitenin konumlandığı mimari yapıda işlev değişikliğine gidildiği; binanın, önceden uzun yıllar hastane olarak hizmet verdiği ve ardından atıl durumdayken yapılan restorasyon çalışmaları ve ek binalar ile bir eğitim alanına dönüştürüldüğü tespit edilmiştir. Biçim ve işlev arasındaki ilişki irdelenmiş ve tarihi kentin sokaklarından birinde yer alan bu üniversitenin sokak silüetine ve tarihi dokuya etkileri ve sürekliliğine katkılarını incelenmiştir. Bu çalışmayla elde edilecek verilerin, Kıbrıs adasının surlarıçi tarihi kentinde veya dünyanın herhangi bir yerindeki bir tarihi dokuda yerleşkesi açılması düşünülen üniversiteler ve o kentliler için bir rehber niteliği taşıması ve yol gösterici olması hedeflenmektedir.

Şekil 1. Çalışma alanı seçilen, Sarayönü Meydanı-Büyük Han bağlantı yolunu gösteren harita.

Şekil 2. Üniversite binasının bulunduğu, meydana çıkan sokak.

1.4 Çalışmada İzlenen Yöntem

Bu çalışma, sadece kültürel mimari mirasın sürekliliği üzerinden değil; aynı zamanda diğer kültürel, tarihi ve coğrafi etmenlerin de göz önünde bulundurulduğu kentin gelişimini sorgulama çabasıdır.

Dönüşüm sürecinde işlev değişikliğine gidilen mekânlar ve kamusal mekân kavramının bu bölgelerde yer edinişini anlamak ve bölgenin tarihini öğrenmek adına literatür taraması yapılmış, tarihi kentler ve buradaki mimari mekânların korunması ve sürekliliği hakkında genel bilgiler elde edilmiştir. Yapılan bu kavramsal incelemeler, ilgili alanlarda yayınlanan hem basılı hem de sanal ortamda bulunan, makale, kitap, tez ve rapor gibi kaynaklardan sağlanmıştır.

Bölgedeki esnaf ve yaşayanlar ile yapılan görüşmeler, binaların niteliklerini yeni kullanıcılarından öğrenmek adına faydalı olmuştur. Ayrıca bölgede yapılan gözlem ve çekilen fotoğraflardan da faydalanılmıştır. Araştırmanın ana yöntemi, seçilen alanda, araştırmanın amacı ve soruları doğrultusunda yapılacak olan alan araştırması ve bu bulguların literatür taramalarından elde edilen verilerle karşılaştırılması olacaktır. Çalışmanın tümünde elde edilen veriler tartışılıp yorumlanırken, mekân bazında genelden özele (surlarıçi - üniversite binası); zaman bazında ise geçmişten bugüne doğru ilerleyen bir kurgu takip edilmiştir.

1.5 Çalışmada Bahsi Geçen Terminolojilerin Açıklamaları

Bu çalışma kapsamında bahsedilen ve kavramsal çerçeveyi oluşturan “kamusal mekân”, “kültürel miras” ve “süreklilik” terminolojilerinin genel tanımları ve Lefkoşa-surlarıçine yönelik açıklamaları aşağıda verilmiştir.

-Kamusal mekân: Kamusal kelimesinin ‘halk’ kelimesinden türetilip herkese açık, umumi anlamına geldiği bilinmektedir (Geuss, 2007). Literatürde bu kavram ilk olarak Habermas tarafından tanımlanmış ve “bir mesele hakkındaki kamuoyunu oluşturan alan” olarak yapılmıştır. Bu alanlar, herkese açık olup tartışmaların rahatça yapılabildiği rasyonel alanlardır (Kuşçu, 2018). Kısaca ifade etmek gerekirse, insanların birbirleriyle iletişime geçebilecekleri, vakit geçirebilecekleri, kendilerini ifade ederken özgür davranabilecekleri ve bunları yaparken kimseden izin almanın gerekmediği park, cadde, sokak, meydan gibi açık alanlardır.

Lefkoşa Surlarıçi örneğinde, çalışma alanında en başta Sarayönü Meydanı olmak üzere, sokaklar ve parklar, bahçeler kamusal mekân niteliğinde olup daha çok kafe ve restoranlara oturma alanı olarak hizmet etmekte; insanlar bu alanları sosyalleşme amacıyla kullanmaktadır.

-Kültürel miras: Önceki kuşakların oluşturduğu ve evrensel değerlere sahip olup, geleceğe aktarılması gereken eserlere verilen isimdir. 1972 yılındaki Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı’nda alınan kararlar doğrultusunda, belirlenen kriterlere uyan anıtlar, yapı toplulukları, sitler “kültürel miras” sayılmaktadır.

Lefkoşa Surlar içi örneğindeki çalışma alanında mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki

konumları nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları; tarihi cumbalı evler, kamu binaları, Büyük Han gibi yapılar buna örnek teşkil etmektedir. Sadece somut olanın kültürel miras olarak kabul edilmediği; çeşitli uygulamalar, temsiller, anlatımlar, beceriler ve bunlara ilişkin araç ve gereçler de somut olmayan kültürel mirastır. Kıbrıs'taki köy kahvehaneleri buna örnektir.

-Süreklilik: Toplumlar, yarattıkları nesne ve ortamlara kendi değerlerini yansıtır. Toplumsal eylemleri barındırmak işlevini yüklenen yapılarda bu eylemler korunup çeşitlendirilerek geleceğe aktarılırlar. Dolayısıyla mimarlık, geçmişi geleceğe bağlayan bir dil işlevi yüklenir. Bu dil biçimi, iletişimi hem yatayda hem de düşeyde olanaklı kılarken, iletişimin devam edebilmesi için sürekliliği önemlidir. Değişen ve gelişen teknoloji ve yaşam şartları sebebiyle toplumların doğal ve yapay çevre içerisinde birbirleriyle etkileşimde kalabilmeleri için ortak bir paylaşılan ortamın bulunması gerekir. Bu da değişmeyen veya değişecek olan bu ortamların günümüz koşullarına ayak uydurması ve gereksinimleri karşılmasıyla; özünü ve kültürel ve mimari değerini kaybetmeden sürekliliği sağlanmasıyla mümkündür.

Lefkoşa Surlariçi örneğindeki çalışma alanında tarihi sokak dokusunun ve Sarayönü Meydanı, Büyük Han gibi bölgenin odak noktası hâline gelen alanların sürekliliği, korunarak devamının sağlanması, geçmişin geleceğe aktarımı açısından önemlidir. Ayrıca bu bölgelerdeki insan trafiğinin sürekliliği de yaşayan kentler olgusunu oluşturabilmek adına önem teşkil etmektedir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Bu çalışmanın literatür taraması, konuyla ilgili mevcut verilerden bir izlenim oluşturmaya ve incelenecek alanda zaman içinde ne gibi değişim yaşandığını belirlemeye odaklanmıştır. Bu çalışma kapsamında ele alınan bölgeyi etkileyen yakın çevresindeki alan (surlariçi) ve tüm bu alanların da içinde yer aldığı kent (Lefkoşa) ve ülke (Kıbrıs) geniş ölçeğindeki sistemin bütününe bakılıp bütünü tarihsel süreci hakkında fikir sahibi olduktan sonra bu bölgenin değeri özelden anlaşılacaktır. Dolayısıyla, yoğunlaşılacak olan bölge ile ilgili bulgulardan bahsedilmeden önce Kıbrıs'taki tarihi sürece kısaca değinilme ihtiyacı hissedilmiştir.

2.1 Çalışmada Yoğunlaşılacak Lefkoşa- Surlariçi Bölgesinin ve Adanın Tarihsel Süreci

Kıbrıs Adası, stratejik konumundan dolayı, neredeyse tarih boyunca göçler adası olmuştur. Osmanlı idaresinden sonra, ada İngilizlere kiralanmış ve 1878 yılından başlayarak 1960'a kadar adada İngiliz Krallığı'nın hakimiyeti sürmüştür. İngiliz idaresinden çıkınca, 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti kurulup Kıbrıs Hükümetinin tüm yapısı, oluşumu ve faaliyetlerinde iki toplumluluğun altı çizilerek ayrımı korunmuştur. Ancak iki toplum arasındaki sürtüşmeler durulmamış ve 1963'te on bir yıl süren şiddet olayları baş göstermiştir. 1974'te Yunanistan, Kıbrıs'ı tamamıyla Yunanistan'a bağlamak niyetiyle bir darbe girişiminde bulunmuş, bu gelişme karşısında Yunanistan ve İngiltere'yle birlikte Kıbrıs'ın üçüncü garantör gücü olan Türkiye, adaya askeri harekât düzenlemiştir. En büyük göç olayının yaşandığı bu dönemde, ada ikiye bölünüp güneyinde Rumların, kuzeyinde ise Türklerin egemenliği başlamıştır. 1974'ten sonra Yeşil Hat

ile ikiye bölünen Lefkoşa kenti, adanın bölünmesinin ardından her iki devlete de başkentlik yapmaya devam etmiş, sosyo-kültürel ve siyasal gelişmelerin etkisinde gelişimini sürdürmüştür. 1878 yılına kadar surlarıçi bölgesinde varlığını sürdüren kent, İngiliz Sömürgesi altındayken, surların dışına yönelik bir gelişim teşvik edilmiştir. İngiliz dönemiyle surlarıçinde araç trafiğini olağan kılmak için bazı sokaklar genişletilmiş, köşeler geriye çekilip bina cepheleri değiştirilmiş, yeni yapılacak binalarda yoldan içeriye çekilmeler uygulanmış ve %100 arsa kullanımı getirilip yeşile yer verilmemiş ve yeni bina cepheleri sokak karakterini değiştirmiştir. 1960'tan sonra Lefkoşa, surlar dışında yeni mahallelerin oluşumuyla büyümeye başlamış; kent içindeki 'eski eser' ilan edilip korunmaya alınanlar dışında birçok tarihi evin yıkılıp yerine betonarme binaların yapılması hız kazanmıştır (Gürdallı, 1996).

Günümüze kadar Lefkoşa surlarıçi bölgesinin, sadece kent dokusu değil yaşam biçimi de değişime uğramıştır. İkamet edilen bir bölge olmaktan çıkma ve konut yerine dükkân, mağaza, iş hanlarının kurulması tehlikesiyle yüzleşmiş; birçok eski büyük konakların pansiyon ve konuk evlerine dönüşmesiyle bölgedeki geleneksel yaşam tarzı da silinmeye yüz tutmuştur. Ne var ki, 2003 yılında sınır kapılarının açılması girişimiyle bölgenin cazibesinin tekrar artmasıyla bölgedeki kafe ve restoranlar artmış ve turistlerin yanında genç yerli halkın da ilgi merkezi olmaya başlamıştır. Surlarıçi sokaklarını artık sadece bir yere yetişmek için koşuşturan kalabalıklar değil, burada vakit geçirmek isteyenler de arşınlamaktadır. Kıbrıs adasında tarih boyunca farklı mimari tarzlarda birçok örnek bulunmaktadır. Bu çeşitliliğin sebebi, şüphesiz adanın elden ele geçmesidir. Günümüzde, mevcuda yapılan eklemeler, cephede ve yer dokusundaki değişiklikler gibi durumlar, bütüne bakıldığında binanın özgün dokusunu kaybetme tehlikesi doğurmaktadır. Oysaki bu binaları var eden tasarım düşüncelerinin ve yaklaşımının korunması önemlidir. Surlarıçi bölgesinde, İngiliz yönetiminin erken yılları, altyapı, yol, kamu sağlığı, tarım ve ormancılık alanındaki iyileştirmelerle geçmiş; konut yapımında Osmanlı mimarisi devam ettirilmiştir. Sokaklarının geometrik düzeni Avrupalı olmasına rağmen, konutların mekânsal organizasyonu, geleneksel Kıbrıs mimarisinden izler taşır. Dünyanın birçok yerinde, kritik alanlar ve sınır bölgelerinde gerçekleştirilen göç sonucunda yeniden yerleştirme uygulamaları nedeniyle sosyo-kültürel değişim ve bu süreçten etkilenen binaları doğrudan ilgilendiren araştırmalarda, bu çalışmanın yol gösterici bir rehber olması beklenmektedir.

2.2 Çalışılan Bölgenin İşlevi

Sarayönü Meydanı ve Büyük Han, bölgedeki tarihi dokuyu görmeye gelen turistler için ilgi odağı olmakla birlikte; alışveriş, sosyalleşme ve bölgedeki iş yerleri ile devlet dairelerine gelen yerli halk ile gündüzleri canlı tutulmaktadır. Her ne kadar ticaret merkezi surlar dışına kaymışsa da surlarıçi ilgi görmeye devam etmektedir. İkamet olarak çok az yerlinin yaşadığı bölgede daha çok 1974 sonrası Türkiye'den gelen göçmenler yaşamakta; birçoğunun dar gelirli aileler ve eğitim seviyesi düşük olmasından ötürü yerli halk için bu bölgelerde geceleyin dolaşmak güvenlik açısından pek tekin bulunmamaktadır. Bölgedeki konutların kullanıcıları dışında, buradaki kafe ve eğlence alanlarını kullanmayı tercih eden genç yerli kesim ve adadaki yabancı öğrenciler de akşamları bu bölgeye insan akışını sağlamaktadır. Sarayönü Meydanı'nda ve Büyük Han çevresinde yer alan birkaç kafe dışında, bu iki alanı bağlayan ve üniversitenin de bulunduğu bu çalışmada ele alınan alanı oluşturan sokak, geceleri تنها, karanlık ve terk edilmiş

bir görünüme bürünmektedir. Konutların esas kullanıcılarının surlar dışında bir yaşamı tercih ederek buradaki eski evlerin yıkılması veya değişikliğe uğrayıp konuk evleri, dükkân, ambar gibi işlevlendirilmesi sonucunda bir kısmının penceresi, kapısı, cephesi garip renklere boyanarak; büyük tabelaların ve klima dış ünitelerinin asıldığı bir yere dönüşmüşlerdir (Gürdallı, 1996). Yüzyıllar boyunca süregelen surlarıçi tarihine tanıklık eden bu binalar ve sokaklar, penceresinden arabesk şarkılar yükselen evler ve arabalarla dolmuş; yarı karanlık ve estetikten yoksun bir hâl almış vaziyettedir. Bu sokaktaki birçok dükkân, ara sokağın rağbet görmemesinden ötürü kepenk kapatmış ve atıl bir vaziyette durmaktadır.

2.3 Tarihi Kent ve Bellek İlişkisi

Var olmakla olmamak arasında sıkışmış ama aslında tarihsel sürekliliğinin devam etmesi gereken bazı mekânlar, kent belleğinin oluşumunda büyük önem taşımaktadırlar. Devletin başındakilerin politik görüşleri çerçevesinde şekillenen başka ülkelerdeki kamusal mekânları ve meydanları inceleyerek farklı bakış açılarını bunların üzerinden okuyabilmek mümkündür. Baştaki siyasi görüş değiştiğinde, kent belleğinde öne çıkartılan noktalar da değişebilir veya bazı noktalar kentten kopartılabilir (Erol, 2019). Kent belleğinin oluşumunda önemli bir yer barındıran binaların, nüfus artışı, mekânların eskisi gibi işlevini yerine getirememesi gibi sebepler sonucunda fonksiyon değişikliğine gidilmesi veya teknolojinin gelişmesiyle bu binaların teknolojik donatılara adapte edilme çalışmaları sonucunda binaların zarara uğraması; yenilenme veya dönüşüm adı altında değişikliğe gidilmesi bu binaların karakterini bozmakta, tipolojisini ve kent silüetini tehdit etmektedir (Nora, 2006). Bazı restorasyon çalışmalarında ise kullanılan malzemenin orijinaline olan uyumsuzluğu, yanlış onarım teknikleri, fiziksel olarak değişime uğrayan binada önemli tehdit unsurlarıdır. Ayrıca, halihazırda kullanımda olan mekânların dönüşümleri, yeniden işlevlendirilmesi önceki kullanım alışkanlığından farklılaşma yoluna gidilecekse, bu alışkanlığın kaybolmasına da yol açacaktır (Erol, 2019). Belki de kullanıcı türü ve kullanıcı yoğunluğunda bir değişim söz konusu olacak ve bu da yapının inşa edildiği zamanlardan farklı bir işlevle yeniden hayat bulmasıyla geçmişine dair izleri, halkın ve kentin belleğinden silecek ve unutulup gidecektir. Geçmiş ile bugün arasında bir köprü kurmak ve yer yer eskiye ve bugüne geçişler sağlayan ara kesitler oluşturarak eskiden-yeniye ve yeniden-eskiye geçişlere müsaade ederek oluşturulan bir kompozisyon sayesinde geçmişten günümüze kadar ulaşan izleri geçmişe saygı niteliğinde koruyarak bunları kullanıcılarına hissettirerek sunabilmenin önemi büyüktür (Huysen, 1999). Burada yanlış anlaşılması gereken nokta, tamamen yıkıp yeniden üretimi veya çoğaltılmasından bahsedilmemektedir. Bilakis, tarihi alanların, mekânın ve binanın orijinal ruhunu koruyarak, gerçekçiliğinin zedelenmeden yeniden kullanıma kazandırılması hedeflenmektedir.

2.4 Tarihi Kentteki Üniversite Yerleşkesi Hakkında Bilgi

Kıbrıs'ın kuzeyinde yerel merkezli 21 üniversite; yurtdışı merkezli ise 4 üniversite olmak üzere toplamda 25 aktif lisans ve yüksek lisans eğitimi veren yüksek öğrenim kurumu bulunmaktadır. Şehir dışına kurulan kampüslerle eğitim hayatına başlayan bazı üniversitelerin, yıllar içinde şehrin genişlemesiyle şehre dahil oldukları söylenebilir. Ülkedeki toplu taşıma sisteminin yetersizliği düşünüldüğünde, kampüslerin şehrin içinde yer alması, üniversite öğrencileri açısından ulaşımda kolaylık sağlamaktadır.

Bu çalışma kapsamında ele alınan Rauf Denктаş Üniversitesi bir vakıf üniversitesi olup, kuruluşu 2015

yılına dayanmaktadır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin başkenti Lefkoşa'da, surlarıçi bölgesinde varlığını sürdürmektedir. Yükseköğretim Planlama, Denetleme, Akreditasyon ve Koordinasyon Kurumu (YÖDAK) ve KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı tarafından tanınan bir üniversitedir. Surlarıçi'nde şu an kapladığı alan, 85 dönümdür (URL1-2). Üniversite, adını Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı olan Rauf Raif Denktaş'tan almıştır. Üniversitenin ana binası, rektörlük, öğrenci işleri daire başkanlığı ve fakülte dekanlığını içeren yönetim birimlerinden oluşmaktadır. Dikilitaş'ta bulunan ikinci bina ise, derslikleri ve İngilizce hazırlık okulunu barındırmaktadır. Asmaaltı'nda bulunan diğer binada ise hukuk fakültesi ve uygulama laboratuvarları yer almakta; RDÜ Kültür Merkezi ise 400 kişi kapasiteli tiyatro salonuyla ve 120 kişi kapasiteli 6 küçük salon ile kültürel etkinliklere mekân olmaktadır. Kütüphane, bilgisayar laboratuvarları ve mimarlık atölyeleri, öğrenciler ve akademik personel için gerekli tüm donatıları sağlamaktadır. Ayrıca her binada, yiyecek ve içecek ihtiyaçlarını karşılamak ve sosyalleşebilmek için kantin bulunmaktadır.

Tarihi bir yapının işlevinde değişikliğe gidilerek günümüz koşullarında yeni bir kullanım amacıyla yeniden işlevlendirilmesi ve üniversite gibi bir eğitim alanına dönüşümünde, yeni bir ek bina yapımına ihtiyaç duyulmuş ve bu ekleme, üniversitenin ana binasının restorasyon çalışmalarına ek olarak, en üst katında uygulanmıştır. Mimarının deyişiyle, bu eklentinin en üst kata ve geriye çekilerek yapılması, sokaktan geçilirken fark edilmemekte ve sokak silüetine zarar vermemektedir (şekil 3-4). Tarihi yapıya ek bina uygulamalarının yanı sıra, kimi zaman da tarihi binaların korunamamasından dolayı oluşan yıkımının önüne geçilememekte ve oluşan bu boşlukların yeniden işlevlendirilip bu alanlarda mimari mekânlar üretilmesiyle tarihi çevrede yeni bir oluşum biçimlenmektedir. Her iki şekilde de (tarihi yapıya ek ve yıkılanın yerine yeniden yapılanma), tarihi dokuya yeni bir öneri getirilmekte ve yeni bir katman eklenmektedir (Ünlü, 2018).

Üniversitenin yer aldığı sokak ve yakın çevresinin bir bölümü, kentsel koruma alanlarının yıpranmış ve korumaya alınmamış/ yıkılmaya terk edilmiş bölgeleri olduğundan, bu kesimlerdeki yaşam alanları ve iş yerleri genellikle alt gelir gruplarının elindedir (şekil 5-6). Dolayısıyla bu bölgenin sürekliliğini sağlamak için her ne kadar tarihi yapıları ve alanları korumanın önemi büyük olsa da, aynı zamanda buralarda ikâmet eden konut kullanıcılarının ve iş yeri sahiplerinin yaşam koşullarını iyileştirici bir girişimde bulunulmalı ve bu yönde önlemler alınmalıdır. Özellikle 2013 yılından sonra (sınır kapılarının açılmasıyla), kültürel mirasın değerinin ve bu bölgelerdeki ekonomik ayrıcalıkların farkına varmış olan entelektüel kentliler ise buraları düşük gelirli kesimden halka bırakılmayacak kadar değerli görüp sahiplenme girişiminde bulunmaktadır (Kale, 2011; Ünlü, 2018). Bu girişim, aslında böyle alanlardaki sosyal dokuda değişime neden olmaktadır.

Şekil 3-4: Üniversites binası.

Şekil 5-6. Üniversitenin yer aldığı sokak.

3. BULGULAR

Kavramsal çerçeveden gelen ilkeler ile bir değerlendirme tablosu oluşturulmuştur. Bu tabloyla, çalışılan alandaki üniversite oluşumunun bölgedeki kültürel ve mimari mirasın sürekliliğine yaptığı katkıyı saptamak hedeflenmektedir. Çalışma sonucunda araştırma sorularına aranan cevaplar, aşağıdaki değerlendirme ilkeleriyle oluşturulan tabloda yanıt bulmuştur (Tablo 1):

- Kültürel ve mimari mirasın korunması
- Fiziki ve sosyo-ekonomik şartlara göre farklılaşan mekânlar kurgulanması
- Mekânlar arası bağlantının sağlanması
- Kullanıcı çeşitliliğinin sürekli olarak sağlanması
- Üniversite ve özel sektör arasındaki ilişkinin kurgulanması
- Odak yaratması

Yapılan görüşmeler esnasında, çalışmanın sadece bilimsel bir amaca hizmet edeceği ve hiçbir kişisel bilginin kullanılmayacağı anlatılması, katılımcıların güvenini arttırmıştır.

Bu doğrultuda, görüşme yapmayı kabul edenlerle, aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

- Bölgede üniversite açılmadan önce binaların kullanım amaçları ve bölgeye katkısı
- Üniversitenin açılmasıyla yaşanan mekânsal ve toplumsal değişiklikler
- Surlariçi bölgesine yapılan/ yapılması hedeflenen katkılar
- Üniversiteden beklentiler

Üniversite ana binası olarak kullanılan bina, Lefkoşa eski Genel Hastane binası olup, öncesinde bir gazeteye ardından da bahis oyunları oynatan bir firmaya kiralanmış sonrasında ise 15 yıldır terk edilmiş ve boş olan bu bina, KKTC Hükümeti tarafından üniversite için belli bir süreliğine tahsis edilmiştir. KKTC'nin ilk sineması olan Mısırlızade Sineması'nın kullanılmayan binası da RDÜ Kültür Merkezi'ne dönüştürülmüş (Tolgay, 2019); böylece atıl durumda olan ve Kıbrıslı'nın önemli manevi değerlerinden olan bu iki bina günümüzde de hayat bulmaya devam etmektedir.

Çalışmanın analizleri aşağıda özetlenmektedir: Öncelikle bir anket çalışması yapılmış ve şu sorulara yanıt alınmıştır. İlk soru olarak "Surlariçi denilince akıllara ilk gelen şey" sorulmuştur. Diğer sorular, bölgeyi ne sıklıkla ziyaret ettikleri, hangi mekânları ve niçin tercih ettikleridir. Bu sorulara alınan cevaplar Tablo 2'de verilmiştir. Birinci küme bölge sakinlerini (esnaf, çalışan, devlet memuru, iş yeri sahibi, o bölgede yaşayan kişiler); ikinci küme, bu bölgeyi çeşitli amaçlarla kullananları; üçüncü küme de bölgeyi seyrek ziyaret edenleri temsil etmektedir. Bölgeye gidilerek meydandaki kafede vakit geçirmeyi tercih edenler ve meydanı üniversite ana binasına bağlayan sokakta dolaşanlarla, toplamda 30 kişiyle anket gerçekleştirilmiştir.

Bölge sakinlerinin sıkça kullandığı üniversite sokağı ve Sarayönü Meydanı, kamusal alan olarak, bu kullanıcılar için işlevini yerine getirmekte, özellikle meydandaki banklar yaşlılar için dinlenme ve temiz havayı soluma alanı olarak görülürken, Dikilitaş ve sokaklar ise, bölge sakinlerinin çocuklarının oyun alanları ve gençlerin birbiriyle kaynaştığı alanlardır. Bölgeyi sık ziyaret edenlerin büyük bir çoğunluğunu genç kesim oluştururken; orta yaşlı yerel halk ise, özellikle meydandaki düzensizlik, gürültü kirliliği gibi sıkıntılara değinip bölgede kendi yaş gruplarına hitap edecek alanların olmadığını dile getirmekte ve sadece bu bölgede bulunan dükkânlardan alış-veriş yapacaksa veya bölgedeki iş yerleri, devlet daireleri gibi kurumlara işi düştüğünde bölgeye geldiğini söylemektedir. Yabancı uyruklu öğrenciler, toplu taşıma sıkıntısından dolayı her zaman bu bölgeye ulaşamazken, Kıbrıs'ta askerliğini yapan Türk Silahlı Kuvvetleri askerlerinin bazıları da izin günlerinde gezmek ve alışveriş yapmak için surlar içini tercih etmektedirler. Bölgenin kullanıcılarına hissettirdikleri, sık ziyaret edenler için huzur verici bir yer iken; bu bölgeye seyrek uğrayanların ziyaret etmeme sebebinin en başında düzensiz ve bakımsız olması gelmektedir.

"Eskiden burası daha huzur verirdi. Fakat şimdi gençliğin çok gelmesi sebebiyle, huzur kaçtı ve burası geceleri çok güvenli değil." (61 yaşında, kadın). "Bölge, eğitimsiz insanlar ve başıboş gençlerle dolu. Özellikle hafta sonları er-erbaş izin günlerinde buraya doluyor. Amaçsız bir kalabalık ve tedirgin edici bakışlar var." (54 yaşında, kadın). Diyen seyrek ziyaretçiler, bölgenin güvenliğinden şikayet etmektedir. Bir başka o bölgeci esnaf ise, "Ben kunduracıydım, burada tüm esnaflar birbirini tanırdı ve desteklerdi. Öğle arasında

dükkânımın kapısını açık bırakır ve eve yemeğe giderdim. Yanımda kahveci vardı, ben yokken o dükkânıma bakardı. Şimdi buralar eskisi kadar güvenli değil, halkımız da bu bölgedeki esnafları desteklemez oldu. Ben de dükkânımı kapattım, benden sonra kahveci de kapatmış.” (86 yaşında, erkek). Şeklinde açıklamada bulunarak güvenlikten yakınmakta ve yerli halkın bu bölgedeki esnafı desteklememesinden şikayet etmektedir.

Kamusal mekânlarda yapılan araştırmalarda güvenlik algısının saptanması sık rastlanan bir olgudur ve bazı durumlarda abartılmış olabilmektedir. Aynı mekân, farklı insanlar için “güvenli” ya da “tehlikeli” görülebilir. Bu, tamamen sakinlerin kentsel mekânlarla ilişkin öznel risk algısı ile gerçek risk arasında ayırım olabileceğini sergiler (Ittelson, 1978). Bölgeyi sık ziyaret eden ve özellikle genç kesim için burası genellikle “güvenli” ve sosyalleşmek, vakit geçirmek, eğlenmek için uygun bir yer olarak görülürken; seyrek ziyaret edenler ise “güvenliksiz” ve kalabalık, gürültülü olduğunu düşünmektedir. Dikkate değer bir başka boyut da, görüşülen kişiler arasından bu şekilde düşünenlerin elli yaşın üzerinde olan ve bu bölgenin çok uzun yıllar önceki halini hatırlayan ve o günler gibi olmasını isteyenler olmasıdır. Belki de nüfusun bu kesimine hitap edecek alanlar yaratarak, onlara hayallerinde hayal meyal kalan Eski Lefkoşa’yı tekrar yaşama fırsatı verecek mekânlar önererek onları bu bölgeye çekmek gerekecektir. Bir zamanların gençleri olan, şimdilerde yerlerini yeni gençlere bırakan ve birbirlerini anlayamayan bu iki neslin bir araya gelip kaynaşacağı bir surlariçinde hem bu bölgede yaşan alt gelir grubundan insanları hem de surlar dışına çıkan ama buradaki günlerine de özlem duyan Eski Lefkoşa’nın esas sahipleri de kaynaşacaktır.

4. SONUÇ

Kültürel mirasın göz bebeklerinden biri olan surlariçi bölgesinin kültürel sürekliliği büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmayla bölgedeki mimari yapıların ve kamusal mekânların kullanımının özendirilip mekânları gün yüzüne çıkartacak çekim noktası oluşturulması gerektiği görülmektedir. Halihazırda bulunan üniversite vasıtasıyla farklı profilde kullanıcıların bir araya gelmesi mümkünken, bu kullanıcı profilini daha da çeşitlendirmek ve kültürel ve mimari mirası kullanıcısı ile buluşturmak ve bunu yaparken bir yandan da sürekliliği ve korunmasının devamlılığı sağlanmalıdır.

Toplumun tüketim olanakları genişleyip değiştikçe, zaman geçirilen kamusal mekânlarla ilgili düzenlemelerin değişmesi ve giderek ticarileşen kamusal mekânda derinleşen sınıfsal ve kültürel ayrışma sonucunda bu mekânların kullanıcıları geçmişten günümüze değişiklik göstermiş ve göstermeye de devam etmektedir. Göç olgusunun neden olduğu bu değişimden, bölgenin kültürel ve mimari değerleri de etkilenmekte ve bunların sürekliliği tehlike arz etmektedir. Farklı kesimlerin, gündelik yaşam kültürlerinin iç içe geçtiği bir kamusal mekân yaratabilmek ve farklı yaşam biçimlerinin benimsediği kendi kamusal mekânlarında kendi kimliklerini ve yaşam ritüellerini sürdürmeye yönelmesinin sonucunda ortaya çıkan bu farklılaşma ve mekânsal ayrışmayı surlariçi sokaklarında da hissedebilmek mümkündür.

Üniversite ana binası, merkezi konumda yer almasa da o bölgenin öznelereinden biri konumunda olmalıdır. Surlariçinin birçok mekânının giderek el değıştirdiği ve değışirken de fonksiyonunun da çeşitlendiği ve tüketim kültürünün egemenliği altına girdiği bir dönemde, üniversitenin ana binası da fonksiyon değıştirmiş olsa bile, karakterini korumaya devam etmekte ve bölge esnafına umut olmaktadır. Böylece üniversitenin kamusal mekân işlevini, modernleştirici ve kentlileştirici rolünü farklı zamanlarda farklı sınıfların ilgisini çekerek yapamasa da kültürel ve mimari mirasın korunup sürdürülmesine tek bir kullanıcı kitlesi üzerinden ev sahipliği yaptığı söylenebilir.

Tablo 1: Kavramsal çerçeveden gelen ilkeler ile oluşturulan değerlendirme tablosu

Araştırma Soruları	Değerlendirme İlkeleri	Rauf Denktaş Üniversitesi
Mekânın sürekliliği	Kültürel ve mimari mirasın korunması	Eski yapının kamusal kullanımda olması, yıkıp yeniden yapma gibi bir politika izlenmediğinden korumacı bir yaklaşım sergilenmiş ve kültürel ve mimari kimliğin devam ettirilme çabası gözlemlenmiştir.
	Fiziki ve sosyo-ekonomik şartlara göre farklılaşan mekânlar kurgulanması	Üniversite mekânlarının hepsi kendi bağlamında düşünölmüştür ve mekân çözümleri ihtiyaç doğrultusunda çeşitlenmiştir.
	Mekânlar arası bağlantının sağlanması	Üniversite mekânlarının surlar içinde farklı noktalara dağılımı sebebiyle, bu noktalar arasındaki erişim güzergâhı üzerinde bulunan mekânlar, sokak ve yürüyüş yolları ile bağlantı kurgusu olumlu bulunmuştur fakat geliştirilmesi gerekmektedir.
Kullanıcının sürekliliği	Kullanıcı çeşitliliğinin sürekli olarak sağlanması	Çalışanlar, yerel halk, turistler gibi birçok kullanıcı grubunun yanı sıra bunlara eklenen öğrenci popölasyonu da bölgeye sürekli insan akışına katkı koymuştur. Fakat belki de canlılığın sürekliliği için öğrenciler ve diğer katılımcılar için günün farklı saatlerinde, farklı alanlarda bölgeye insan çekecek etkinlikler, seminerler, atölye çalışmaları, akşam kursları vs. düzenlenebilir.
Kamusal ve ticari alanların sürekliliği	Odak yaratması	Sarayönü Meydanı'na ve diğer çok iyi bilinen, aynı zamanda her biri birer odak noktası olan kamusal ve kültürel mekânlara yakınlığı, üniversitenin erişilebilirliği ve bu çevreler ile karşılıklı insan trafiği açısından avantajlı; fakat aynı zamanda da böylesine güçlü odak noktalarının altında sönük kalmasına yol açmaktadır.

Tablo 2: Bölgeyi kullananların profilleri ve tercih ettikleri mekânlar

	Bölge sakinleri	Sık ziyaret edenler	Seyrek ziyaret edenler
Tercih edilen mekânlar	Meydan	Kafe, sokak, meydan	Mahkemeler Binası, dükkânlar, iş yerleri
Fiziksel-sosyal özellikler (surlarıçi denilince akla ilk gelenler)	Temiz hava, çarşı, tarihi şehir, dar sokaklar	Huzur, tarihle iç içe olma, değişik insanlar görme	Düzensizlik, gürültü kirliliği, bakımsız alanlar, gençlik alanları, güvenliksiz
Kullanım amacı	Gezinti, dinlenme, vakit geçirme	Eğlence, sosyalleşme, kahve içme, alış-veriş	İş, alışveriş gereksinimleri
Kullanıcı kitlesi	yaşlılar (4), mahalle gençleri (3), esnaf (2), Seyyar satıcı (1)	Surlar dışında yaşayan yerli genç kesim (8), askerler (1), yabancı uyruklu öğrenciler (1)	Aileler (2), surlar dışında yaşayan yerli orta yaşlı ve yaşlı kesim (6), yabancı uyruklu öğrenciler (2)

5. KAYNAKLAR

Erol, Ö.S. 2019. Kent Belleğinin Değişkenleri ve Mekânın Algısına Etkisi, Mimarlar Odası Konya Şubesi Ulusal Süreli Mimarlık Kültürü Dergisi, 12, 18.

Geuss, R. 2007. Kamusal Şeyler Özel Şeyler, (Gülayşe Koçak, Çev.) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Gürdallı, H. 1996. Kıbrıs-İzmir'de, Selimiye Bölgesinde, Kentsel Mimari Öğeleri Oluşumunda, Tarihsel Ve Coğrafi Etmenler, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü.

Hayta, Y. 2016. Kent Kültürü ve Değişen Kent Kavramı, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5, 2, 165-184.

Huysen, A. 1999. Alacakaranlık Anıları: Bellek Yitimi Kültüründe Zamanı Belirlemek, çev: Kemal Atakay. Metis Yayınları, İstanbul, 11-21.

Ittelson, W.H. 1978. Environment Perception and Urban Experience, Environment & Behavior, 10/2, 193-213.

Kale, B. 2011. Tarihsel Kent Peyzajlarının Korunması, Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Kuşçu, Ç. 2018. Kentsel Rejenerasyon Projelerinde Kamusal Mekân Üretme Politikaları: Hamburg Hafencity Projesi Örneği, Lisans bitirme ödevi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.

Nora, P. 2006. Hafıza Mekânları, Dost Yayınevi, Ankara.

Tekkanat, S.S. ve S.N. Türkmen. 2018. Tarih boyunca kent formlarının biçimlenişi üzerine bir inceleme, Aksaray üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10, 4, 107-124.

Tolgay, A. 2019. "Mısırlızade" Emin Ellerde/ Çağdaş Zihniyet. Kıbrıs Gazetesi, 20.12.2019.

Ünlü, T. S., (2017). Kent kimliğinin oluşumunda kentsel bellek ve kentsel mekân ilişkisi: Mersin örneği, Planlama, 27,1, 75-93, TMMOB Şehir Plancıları Odası.

Ünlü, A.D. 2018. Tarihi Dokuda Tasarım, Biçim ve İçerik İlişkisi. https://www.academia.edu/41604764/Tarihi_Dokuda_C_ag_das_Tasarim_Bic_im_Ve_I_c_erik_C_elis_kisi (19.12.2020)

URL 1: <https://rdu.edu.tr/new-camps-project/> (19.06.2021)

URL 2: <https://rdu.edu.tr/campus-services/> (19.06.2021)